

42. VADERLAND.

42. VADERLAND.*)

Het Vaderland getrouwe.

Is het niet beter te zwijgen? Te zwijgen, stil onzen weg te gaan, het kleine werk te doen dat onze hand te doen vindt en te bidden? Het is den Hden Mei zoo leeg in ons geworden. Daar is iets gebroken, dat ons heel lief was; daar is een kou gekomen en een leegte. Het mooie land in den voorzomer had ons niets meer te zeggen; we wisten van vroeger, zagen ook wel dat het mooi was, maar het zeide ons niets. Het was zoo koud in ons, het warme gevoel van het thuis zijn konden we niet terug vinden, het was zoo leeg — alles wat blijdschap gaf was weg, er bleef alleen het drukkende besef, dat het vroeger goed geweest was en wij verder moesten in deze koude leege wereld.

Toen zijn wij gaan praten en zijn wij gaan bouwen. We praatten veel met wie ons na staan en we doen 't nog. Het was wel goed, omdat het menschen tot elkaar brengt; de gelijkheid van den nood doet het samenhooren gevoelen; in het eenvoudige gesprek over de dingen van deze dagen was de een den ander tot steun door niets anders dan door te luisteren en door zich zelf te laten gaan. Maar het werd spoedig in de behoefte van al maar meer praten bedenkelijk omdat het de kweekplaats was van het gerucht, het valsche gerucht, dat zich al maar uitbreidde en de oude grenzen miste nu de correctie in de krant ontbreekt.

En het bouwen? Natuurlijk moest er gebouwd worden, in letterlijken en overdrachtelijken zin beide. We mogen niet bij de pakken, of liever bij de ruïnes, de ruïnes van het verwoeste gebied en de ruïne van ons staatsbestel, neerzitten — we moeten vooruitzien en werken, zoolang het dag is, om van onze zijde aan het herstel te doen wat er te doen valt. Wij zijn dankbaar voor hetgeen hier wordt voorbereid en al gedaan. Maar als wij aan dien bouw ons zetten — en ik denk nu vooral aan den geestelijken bouw ■— dan dreigt het gevaar, dat wij in al te gemakkelijken omkeer al wat vóór 10 Mei ligt verwerpen, vergeten dat we nooit anders dan op de oude grondslagen voort kunnen bouwen, het gevaar dat ons bouwen een plannen maken wordt óm maar wat te doen, dat we de leegheid, die we niet hebben kunnen volpraten, gaan opvullen met hersenschimmige staketsels van toekomstdingen. We zeggen veelal te bouwen, maar in waarheid is ons plannen maken precies even zoo een vlucht als ons praten.

Wij vluchten voor het oordeel. Het oordeel, dat over de wereld gegaan is en gaat, de wereld van overwonnenen en overwinnaars,

*) Word en Wereld. 1940, blz. 170.

ook over onze wereld. We hebben ons af te vragen, wat dat oordeel óns te zeggen heeft. Het is bitter, maar we moeten het leeren, dat in deze bedeeeling ook de in onze oogen rechtvaardige zaak verliezen kan. We wisten het wel, maar het staat ons nu klaar voor oogen: Gods wegen zijn niet de onze. Hoe dit weten te verwerken, zóó dat wij dit niet alleen met de lippen belijden, maar waarlijk in ons hart beamen? Het antwoord ligt niet zoo maar gereed. We kunnen niet, na 'n paar dagen van stil zijn in ontsteltenis, weer opstaan met 't rustige gevoel, dat we in de nieuwe situatie frisch opnieuw beginnen kunnen. Wij mogen Gods oordeel daarmee niet van ons afschudden. Dat is een voorbijgaan van het kruis. Op den zwarten Hden Mei is het kruis voor onze oogen gesteld. We mogen het besef der rampen, die over land en volk gekomen zijn, niet zoo gemakkelijk wegduwen. Het moet ons bijblijven. Die ramp is een realiteit, die eiken dag weer opnieuw realiteit wordt; we moeten in eenvoudige aanvaarding der werkelijkheid den last op ons nemen, wetende, dat er maar Eén is die ons bevrijdt. Hij zal ons Zijn heil doen zien. Laten wij vernachten in zijn schaduw (Ps. 91). Een schuilkeldeur is daar niet.

En toch wil ik wat zeggen. Ik meen, dat het noodig is enkele dingen nu uit te spreken. Ik hoop daardoor niet in strijd te komen met wat voorafging.

Het is goed, dat wij het nog eens uitspreken tegen elkaar, hoe lief het land ons is, het land en het volk. In vaderland zijn land en volk een. Déze lage landen — dit volk. We ondervinden weer — wat vele generaties lang in ons volk geen realiteit was — hoezeer het gestorte bloed de overlevenden aan het land bindt. We zien met eerbied naar hen, die onverschrokken hun leven veil hadden, we weten van de offers en wij zijn met dankbaarheid vervuld als we denken aan de bereidheid van zoovele soldaten. Er komt warme vreugde in ons hart, als we ons dit alles herinneren; ons vader-landsch gevoel is niet zonder blijdschap — maar toch: als we zien op de uitkomst, op veel wat is geschied, overweegt het donkere. Er is plaats voor veel kritiek naar vele richtingen — en toch juist als wij dat bedenken is het land, het vaderland ons zoo lief. We lijden onder zijn neergang, zijn zwakheid — in deze tijden bemerken wij hoe dierbaar het ons is. We voelen ons zoo innig verbonden aan ons volk. niet omdat het beter, sterker of vromer zou zijn dan eenig ander volk, maar omdat het óns volk is. Juist als wij nuchter zien naar al waarin het te kort schiet, als we zouden willen toornen, bemerken wij, hoezeer wij eraan zijn gebonden. Niet de romantische verheerlijking die over het kwaad heen ziet, niet de verheffing, die steunt op overschatting van het eigene, maar het nemen van het volk zooals het is en het toch liefhebben met een onuitroeibare liefde — is dat niet de trouw aan het vaderland? En hebben wij bij al onze slapheid die niet beleefd en be-

leven wij die niet dagelijks tot troost in onzen nood? „O edel Neer-landt, soet."

Het zijn woorden van het Wilhelmus, die als vanzelf op onze lippen komen, als we over deze dingen spreken. Als er één ding is, dat bewijst dat wij een sterk volk zijn, vastgeworteld in de historie, dan is het, dat wij een volkslied hebben uit de 16e eeuw — een lied van schoonheid en kracht en religieuze verheffing zooals bij mijn weten geen ander; dat telkens weer op andere wijze actueel is. Het is vele tijden vergeten geweest, eerst langzamerhand is het in onze dagen weer opgekomen en heeft het tamme rijmelarij verdrongen, het riep weer iets wakker en bond ons, maar nu gaat het weer leven in zijn geheel. We hadden het eerste vers. Hoe vaak hebben schoolkinderen — en ouderen — het gezongen zonder iets te begrijpen van het „onverveerde"? Maar nu wordt het werkelijkheid, beleven wij het weer en, o wonder, niet alleen in het eigenlijk alleen gekende eerste vers of in „Mijn schild ende betrouwen", dat tot kerklied is geworden, maar in al zijn deelen. Heeft onze berusting in de nederlaag niet haar verklanking gevonden in „Zoo het de wil des Heeren in dien tijd was geweest" en is het niet in alle hoeken doorgedrongen dat daar onze troost ligt?

Is dit niet de eenige troost, als wij ons voor den wil des Heeren buigen in nood en leed? En mogen wij ons niet gelukkig prijzen, dat ons volkslied ons zóó van dien troost spreekt, dat zij werkelijkheid wordt? Er is over 't Wilhelmus al meer geschreven in dezen tijd, ik denk aan Kraemers boekje, maar herhaling schaaft niet. We kunnen in onzen nood niet beter doen dan het Wilhelmus uit ons hoofd leeren. Eén van de dingen, die in een wederopbouw wel radicaal zullen moeten worden hervormd is ons volksonderwijs. Zou een opvoeding tot begrip van het Wilhelmus te hoog gegrepen zijn? Ons volk zou geen toekomst hebben, als het Wilhelmus niet zijn volkslied kon blijven.

Het herinnert ons onder meer aan twee dingen, die ik hier wil noemen. Vooreerst aan onze historie, aan ons verbonden zijn aan Oranje. De historie bepaalt meer dan iets anders het volk. Zij doet het zeker, indien dit daarin een handelen Gods met het volk vermag te zien. Voor ons is het vorstenhuis niet maar 'n dynastie als een andere, maar Gods bestel heeft volk en vorstenhuis doen samengroeien. Als wij in nood zijn. zien wij op de figuur van den Vader des Vaderlands, op Willem van Oranje. Is het met hem niet als met het vaderland? De latere geschiedschrijving heeft heel wat afgebrokkeld van het schoone beeld, dat vele generaties op school leerden vereeren. Zij heeft zooveel uitgewischt, dat het beeld niet altijd heel scherp meer is, maar wij weten, dat zijn daden niet onverdeeld kunnen worden bewonderd. Niettemin, de vereering is gebleven en zij groeit. Ondanks alles blijft de kern van die onverbreekbare trouw — van dit volharderen en strijden in Gods-betrouwen tegen alle menschelijke mogelijkheden in — van die

liefde, die de laatste bede van den stervende tot 'n voorbede voor het volk maakte. Hij was een mensch als een ander, met zwakheden, gebreken, zonden, maar hij heeft het Nederlandsche volk tot volk, Nederland tot vaderland van dat volk gemaakt. Ik weet wel, daar was in zijn tijd nog weinig van te zien en later, toen het één was in naam, misschien nog minder en het is nog telkens weer weg, maar toch i's het zoo. Onze nood stelt het weer voor ons. Het martelaarsbloed, dat op 10 Juli 1584 vloeide, blijft het teeken onzer verbondenheid. We beleven het nu weer. We hebben af te wachten, welk staatsbestel het onze zal worden, maar wij mogen zeggen: het eigene in ons, datgene waardoor *wij een* kracht kunnen zijn, is niet zonder Oranje.

Het Wilhelmus herinnert ons nog aan iets anders. Het is een vrijheidslied. Dat is bekend, maar niet altijd goed begrepen. Het is niet een lied van den opstand. „Den Koning van Hispanien heb ik altijd geëerd." „Dat ik te geenen tijde den Koning heb veracht." Het is bij uitstek 't lied van het volk, dat onder vreemde macht staat, maar in onderwerping daaraan voor vrijheid naar den geest vecht. Het is het lied van de geestelijke vrijheid. „Vrij onver-veert", „vrij, onversaegt"

Over die geestelijke, beter nog de Christelijke, vrijheid nog een enkel woord.

Wij zeiden het al. Het is niet in onze hand, wat ons er thans van rest en wij weten niet wat wij er van zullen kunnen meedragen in de toekomst. Economisch en sociaal hebben wij het thans niet voor het zeggen. Maar ons is gezegd, dat onze geestelijke vrijheden geëerbiedigd zullen worden. Als wij den eerbied verlangen, zullen wij er voor op moeten komen, zullen we voor de Christelijke vrijheid pal moeten staan.

De Christelijke vrijheid — dat is de kern-gedachte van onzen strijd in de 16e eeuw, het is het eenige wat thans stand houdt. Niemand, geen overheid of macht, plaatse zich tusschen God en mensch. Er is geen middelaar dan Jezus Christus. Onze verhouding tot God is een directe en die verhouding, niets anders bepale tenslotte ons persoonlijk en maatschappelijk leven. Daar zijn vele gebondenheden, zij wisselen, breiden zich uit of krimpen in in den loop der tijden — maar tenslotte is er de vrijheid. Onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan God maakt alle andere gehoorzaamheid — hoe noodzakelijk ook in het staatsleven — tot iets betrekkelijks.

Voor het staatkundig leven sluit dat in: vrijheid der Kerk tot Evangelieprediking. Of beter zeggen we wellicht nog: de vrijheid der Kerk tot Evangelieprediking — direct gebod van den Heer — is voor den Christen uitgangspunt. Zij dringt hem de vrijheids-gedachte op. Vrijheid van prediking, zooals de Kerk meent dat het behoort zonder eenige inmenging der overheid. Als de Kerk die opeischt, staat zij tevens voor anderen. Als vrijheid sluit deze vrijheid in, de mogelijkheid, naar het Evangelie *niet* te luisteren.

Willem van Oranje was aan het eind van zijn leven Christen van Calvinistischen inslag, hij was tegelijk de drager van het tolerantiebeginsel.

De Christelijke vrijheid sluit meer in: geen gewetensdrang, geen onderzoek van staatswege naar de consciëntie. En verder als we naar de van God gegeven ordening van huwelijk en gezin zien, vrijheid voor de ouders in bepaling van de richting van de opvoeding en daarmee om in de school de geloofsovertuiging te doen uitdragen en op het onderwijs van het kind den stempel dezer overtuiging te zetten. Wat op dit gebied in de vorige en deze eeuw veroverd is, is niet anders dan de bevestiging van den ouden vrijheidsstrijd. En de eisch van het gezin zelf — de ouder als eerste opvoeder vóór den staat — het is mede een vrucht van dezen strijd.

Dit zijn de geestelijke vrijheden van ons volk, die dat volk, hoe besmeurd soms ook, hoe flauw nog slechts zichtbaar, heeft voort-gedragen in de eeuwen van zijn bestaan, die het thans weer moet handhaven. Ons is toegezegd, dat de mogelijkheid van voortzetting dezer traditie ons wordt gelaten. Te meer reden om openlijk van de vrijheid te getuigen, te waken vooral tegen den aanval, die van binnen uit ons volk zelf komt.

Van dit alles spreekt het Wilhelmus. Maar het spreekt van nog iets anders. Al deze vrijheden — en ik stipte slechts enkele aan — zijn losgemaakt van hun grondslag, als zij op zich zelf worden verkondigd. De vrijheid wordt dan tot ongebondenheid of zij wordt een voos woord. Het Wilhelmus is een volkslied, het is tegelijk een Christelijk lied. Het is alleen te begrijpen, als men er niet naar luistert als naar de verre klanken van een schoone traditie, als men niet poogt het aesthetisch te benaderen, maar het hoort en zingt als een getuigenis, een getuigenis van oprecht geloof. „Tot God wilt U begeben. Zijn heilzaam woord neemt aan.”

Onze vrijheid is slechts dan Christelijke, dat is ware, vrijheid, als zij wordt verstaan als een afschaduwing in deze wereld van de vrijheid, waarmede Christus ons vrijgemaakt heeft. De menschen hebben in deze dagen veel van hun steunsels en idealen zien vallen, zij zijn berooid en weten niet waarheen zich te wenden, maar in velen is het intuïtief besef, dat alleen in het Christelijk geloof — de Christen zegt beter: in Gods Woord — een vastigheid ligt, die niet valt. Och of zij dan ook naar dit Woord wilden luisteren.

Meer dan flauwe afschaduwing is de staatkundige vrijheid nooit — gelijk recht nooit meer is dan afschaduwing van gerechtigheid. Maar alleen, als zij zoo wordt gezien, kan zij tot inzet van den geestelijken strijd worden gemaakt. Als wij Christenen dat doen —■ en we moeten het doen — dan stellen we ons allerminst als Christelijk volksdeel tegenover de anderen. Integendeel, wij voelen ons dan meer dan ooit één met geheel het volk, de representanten

van dat volk en wij zeggen tot de vele zoekenden, dat hier het ware licht is, waarnaar ook zij hunkeren.

Wij moeten Nederlandsch zijn naar alle zijden. Het nationalisme, dat ons overwonnen heeft, zal niet anders van ons verwachten. Maar dit Nederlandsche wordt eerst dan niet tot een leeg en gevaarlijk ideaal als het begrepen wordt als een gave, als we zien dat ónze bijzonderheid van God gegeven is.

Van God gegeven — toch wegvallend tegenover God. In Hem is Jood noch Griek. De sterkste vaderlandsliefde moet het voor oogen houden. Het vaderland is als het huwelijk en het gezin. Het is mee van het beste dat ons in de wereld is geschonken.

Het vaderland is de werkelijkheid — die werkelijkheid moeten we trouw zijn. Maar die werkelijkheid moet vanuit de waarheid worden gezien. Het is de tegenstelling die in het slotvers spreekt. „Dan dat ik God den Heere, der Hoogsten Majesteit, heb moeten obedieeren in de gerechtigheid." Gerechtigheid en waarheid zijn één. Ons onderwerpen aan de werkelijkheid — in die werkelijkheid grijpen naar de gaven Gods, die voor ons liggen — uit de werkelijkheid de waarheid, Gods Woord, hooren — bidden dat „God ons regeeren mag als een goed instrument."

We kunnen dit ook zoo zeggen. Er is niet alleen Staat, ook Kerk in het Vaderland. Zoo eindigen we met het lied, dat volks-èn kerklied is:

Mijn schild ende betrouwen Zijt
Gij, o God, mijn Heer.

12 Juli 1940.

